

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

БАКИНСКИЙ СЛАВЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

СЕВИНДЖ АЛИМОВСУМ ГЫЗЫ АБУШОВА

**ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ПРОИЗВЕДЕНИЙ
А.ПЛАТОНОВА НА АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ЯЗЫК**

5718.01 – Мировая литература (Русская литература)
5716.01 – Азербайджанская литература

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание ученой степени доктора
философии по филологии**

БАКУ – 2013

**Работа выполнена на кафедре Теории и практики
перевода Бакинского славянского университета**

Научный руководитель: доктор филологических наук,
профессор **Р.М.Новрузов**

**Официальные
оппоненты:** доктор филологических наук,
профессор **Ф.Ч.Рзаев**

доктор философии по
филологическим наукам,
доцент **Л.М.Имамалиева**

Ведущая организация: «Отдел литературы зарубежных
стран и литературных связей» Института литературы
им. Низами НАН Азербайджана

Защита состоится «25 » _12__ 2013 года в « » часов на
заседании Диссертационного Совета Д.02.071 по защите
диссертаций на соискание ученой степени доктора наук и
доктора философии по филологии при Бакинском славянском
университете по адресу; AZ.1014, г. Баку, ул. С.Рустама, 25.

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Бакинского
славянского университета

Автореферат разослан « » _____ 2013 г.

Ученый секретарь
Диссертационного совета
Д.02071

доктор философии по
филологическим наукам,
доцент **Н.Р.Мугимова**

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы. Творчество А.П.Платонова существенно отличается от многих его предшественников и современников. Оно явно не укладывается в «прокрустово ложе» привычных эстетических оценок и традиционных мерок. К одной из отличительных особенностей его прозы следует отнести своеобразие языка, выражающегося в оригинальности синтаксической конструкции. Поэтому и перевод самого процесса высказывания затруднён из-за сложных речевых моделей, в которых первостепенное значение придаётся неожиданным фактам и событиям. Динамика изречений столь непривычна, что языковая фраза в целом представляется корявой. На всём языковом пространстве часто доминируют непривычные обороты, соответствующим образом не обработанные с точки зрения стандартизированной грамматики. В синтаксисе автора они построены в рамках субъективного языкового мировидения. Но это и создаёт в конечном итоге естественные трудности перевода художественных произведений А.П.Платонова на азербайджанский язык. Переводчиков подстерегают очень большие сложности. Их нивелирование или, во всяком случае, некоторое сглаживание предопределяет актуальность диссертационного исследования.

Проблемы стилистики А.П.Платонова не носят имманентный характер, но симптоматично нацеливают филологов на длительный и скрупулезный анализ колоссального количества синтаксических фигур, составлявших ядро его прозы. Причём суть дела заключается не в отсутствии талантливых переводчиков в Азербайджане, но именно в тех стилистических конструкциях, которые с огромным трудом с вероятностным исходом допущений поддаются правильно-му восприятию иноязычным читателем. Однако, чем сложнее стилистовая система писателя, тем более благодарными выглядят и задачи переводчиков.

Отмеченное подтверждает актуальность избранной темы исследования.

Предмет исследования. Предметом исследования являются стилистовые особенности прозы А.Платонова раннего и зрелого периодов, рассмотренные под углом зрения перевода произведений на азербайджанский язык. Тексты, которые, с одной стороны, представляют научный интерес как необычный стилистовый образец, а с

другой – формант для перевода на азербайджанский язык, синкретично несут важную информацию не только сугубо лингвистического предназначения, но и свидетельствуют о некоторых элементах нравственно-эстетического воздействия на современное поколение читателей. Подчёркнуто, что стиль платоновской прозы состоит из тех элементов формальной системы языка, которые доминируют над содержательными компонентами, вместе с тем являясь важным подспорьем для реализации целей и задач художественного порядка. В ходе исследования осуществлена попытка обстоятельно доказать, что именно эти элементы придают тексту неповторимый колорит, требующего поиска аналогов в воспроизводимом языке. Этот аналог формы соответствует языковой функции выражения. Он важен нам в той степени, в которой данный элемент непосредственно влияет на правильное восприятие текстового отрывка азербайджано-язычным читателем. Это и есть грамотный и корректный перевод.

Объект исследования. Главным объектом исследования являются тексты художественных и публицистических произведений Андрея Платонова разных лет и переводы этих произведений на азербайджанский язык.

Степень изученности темы. Творчество А.П.Платонова в критико-монографической литературе уже становилось предметом специального исследования. Среди крупных исследований следует назвать работы В.Васильева, О.Кузьменко, Н.Полтавцевой и других. Есть многочисленные журнальные статьи В.Лебедева, В.Чугуновой, А.Бобровской, Ю.Макунина, В.Шкловского, Д.Ортенберга, Э.Подаревского и другие.

Однако до сих пор в азербайджанской филологической науке не было работ, непосредственно посвященных переводу ряда художественных произведений А.Платонова на азербайджанский язык. Более того, в критико-монографической литературе практически отсутствуют объёмные исследования, посвящённые переводу произведений А.Платонова на европейские языки.

Указанное говорит о недостаточной разработанности избранной темы.

Цель и задачи исследования. Основная цель исследования заключается в современном истолковании феномена А.Платонова как великого художника-стилиста и определении основных путей, форм, средств и методов передачи его произведений на азербайджанский

язык. Поставленная цель диктует постановку и решение нижеследующих задач. Приведём основные:

- Подвергнуть лингвистическому анализу онтологическую основу символа «вещества существования», его реализацию в структуре произведений писателя и структуриализацию в пределах поэтического языка;

- Обосновать взаимосвязь комического и трагического в ряде художественных произведений А.Платонова;

- Показать в процессе перевода смысловую ёмкость тех отобранных произведений, которые имеют двоякое отражение: с одной стороны, наблюдается характерное проявление реалистической типизации, с другой, есть возможность выявить аллегорическое иносказание;

- Выяснить из каких основных стилистических пластов состоит перевод сочинений А.Платонова на азербайджанский язык и в чём заключается роль специализированных слов-сигнификаторов или слов-образов;

- Разграничить в процессе перевода семантику слов литературоведческого, лингвистического и культурологического характера, представленную в произведениях А.Платонова;

- Указать на типические ошибки или недочёты в процессе перевода произведений А.Платонова на азербайджанский язык, попутно определяя эффективность и целесообразность явления трансформации, которая формируется всем арсеналом переводящего языка.

Методология исследования. Решение сформулированных нами задач осуществлялось с помощью применения комплексной методики исследования, основу которой составил сравнительно-типологический метод. При рассмотрении лексической стороны художественных произведений А.Платонова в русском и азербайджанском языках был также использован лингво-описательный метод, который основан на определении языкового статуса отдельных элементов ЛСГ. Достоверность результатов настоящего исследования обеспечена большим подбором репрезентативных примеров из произведений Платонова.

Научная новизна работы. В существующей монографической литературе по интересующей нас проблеме некорректно определены главные литературно-эстетические и исторические критерии,

согласно которым следует изучать творческое наследие А.П.Платонова. Каждая проблема, рассматриваемая нами в отдельности, рождает соответствующий стилевой поток. Обосновано также применение ряда новых композиционных приёмов или троп.

В творчестве А.Платонова обнаруживается новаторская для всей русской литературы способность мыслить в пространстве единой фразы. В связи с такой установкой было выяснено и подтверждено рядом примеров, что азербайджанские переводчики имели возможность видоизменять не только стилистическую характеристику слова, но и его регистр. В соответствии с отмеченным, в данной работе система отбора необходимых языковых средств в процессе перевода произведений А.П.Платонова на азербайджанский язык представлена в виде новаторской унификации основных форм. Последнее предоставляет возможность переводчикам использовать новаторские пути и формы нерасчлененности основных идей в процессе перевода авторских текстов на азербайджанский язык.

Теоретическая значимость работы заключается в том, что ее основные положения и выводы призваны обогатить наши представления о творчестве А.П.Платонова. Теоретическое истолкование текста предполагает трансформацию концептуальной информации в речевой пласт. Он в свою очередь способен по-разному интерпретировать текст в связи с обновлённой информацией. Но при этом сохранение формы оригинала органично включает в себя семантические, фонетические и ритмико-стилистические приёмы. Их учёт имеет важное теоретическое значение для развития переводоведения в Азербайджане.

Практическое значение диссертации видится нам в том, что основные её научные гипотезы, положения, выводы и обобщения могут быть успешно использованы в процессе изучения творчества А. Платонова в вузовских курсах на филологических факультетах, а также при составлении учебников и учебных пособий по русской литературе XX века, по русско-азербайджанским литературным связям и переводоведению.

На защиту выносятся следующие положения:

1. Значение творческого наследия А.Платонова устанавливается не только по формальным признакам случайного совпадения отдельных теоретических установок, но прежде всего по правилам и нормам строгого единства субъективного подхода к жизненным

реалиям. В центре внимания находится сложный, неординарный и противоречивый мир философских идей, который тесно связан с особым отношением А.П.Платонова к глобальным проблемам: «Человек и природа», «Человек и общество» и некоторым другим;

2. Творчество А.Платонова пронизывает центральная идея преодоления рецидивов исторической судьбы как фатума в целях достижения отдельной личностью всеобщего счастливого существования людей на земле. Конкретно реализуется авторский тезис: «Дорабатываясь до истины, не прогляди единичную жизнь обыкновенного человека»

3. Эмоциональность художественной прозы А.Платонова характеризуется интенсификацией тех лингвистических приёмов повествования, которые прежде всего связаны с отношением внутритекстовой коммуникации к коммуникации внешнетекстовой. Учёт такой «двойной коммуникации» представляется крайне необходимым условием перевода прозы А.Платонова на азербайджанский язык;

4. Перевод ряда художественных произведений А.Платонова на азербайджанский язык затруднен из-за обилия сложнейших микроэлементов синтаксической структуры текста. Буквальный перевод чаще оказывается невозможен или даже алогичен, а порою абсурден. Поиск же иных аналогий не всегда представляется корректным и адекватным первоисточнику. Выход из подобной ситуации видится в изучении отдельных словосочетаний, выражений, дополнительно воспринимаемых переводчиками в неразрывной связи с идеологическим подтекстом платоновской эпохи в целом.

Апробация работы. Основные результаты исследования были обсуждены и одобрены на заседаниях кафедры русской литературы и методики его преподавания и кафедры теории и практики перевода, а также в опубликованных статьях и тезисах докладов, сделанных на научных конференциях.

Структура работы. Диссертация состоит из введения, двух глав, в свою очередь разделенных на параграфы, заключения и библиографии, состоящей из 179 наименований. Объём работы - 130 страниц компьютерной графики.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во введении диссертации обосновывается выбор темы, её актуальность, формулируются цели и задачи исследования, определяется её научная новизна, теоретическая и практическая значимость, структура, а также устанавливаются положения, выносимые на защиту.

В первой главе диссертации - **«Своеобразие стиля прозы А.П.Платонова»** первоначально проведён краткий исторический экскурс, призванный в общих чертах осветить жизнь и деятельность русского писателя. В частности, отмечено, что литературная судьба А.Платонова складывалась драматично. Общепризнанное признание наступило не скоро, а критики разделились на два лагеря: защитники нестандартных тем и индивидуального стиля (меньшинство) и ниспровергатели. Так что в среде языковедов и литераторов разгорелись ожесточенные дискуссии.

В работе обоснована необходимость краткого освещения судьбоносных данных, так как они в настоящем случае сыграли немалую роль в становлении А.Платонова, прежде всего как писателя-стилиста. Новаторский прозаический стиль стал формироваться в период его ранней публицистики, и некоторые философские идеи, развиваемые исключительно как авторские суждения, в дальнейшем «передоверены» литературным героям. Возникла оригинальная тематическая перекличка; именно она заявлена в исследовании и находит своё развитие на протяжении всей работы.

В связи с отмеченным, центральное внимание в первой главе уделено стилистическим особенностям некоторых прозаических произведений А.П.Платонова.

В первой главе диссертации красной нитью проходит мысль о том, что же явилось краеугольным камнем новаторской стилистики письма А.П.Платонова? В первую очередь было отмечено следование известному ещё со времён Ф.Достоевского художественно-композиционному приёму многоголосия или полифонизма. Слова в работах А.П.Платонова приобретали своеобразный оттенок, они как бы раздваивались в потенциальных значениях, обогащаясь усложнённой семантикой.

В целях подтверждения этого тезиса были приведены некоторые выдержки из текста. К примеру, в одном из ранних рассказов следует

обычное, на первый взгляд, особо ничем не примечательное описание природы.

Многие слова и выражения в сочинениях А.П.Платонова полемичны, часто наполнены глубокомысленным иносказанием. Приведены и проанализированы изречения, которые нельзя было воспринимать буквально. Соответственно учёт их переносного значения обязателен для азербайджанских переводчиков. Так, абсолютное большинство учёных однозначно признаёт, что название его многих рассказов и повестей отличается «говорящими названиями». В них текст в особенности сложен для азербайджанских переводчиков. И в первую очередь по той причине, что он переполнен словесными играми, «заковыристыми» («корявыми», по предположению русского критика А.Замошкина) оборотами, разного рода реминисценциями и аллюзиями. В его произведениях также очень много встречается каламбуров, парадоксов, в которых автор целенаправленно пользуется такими приёмами, как тавтология, многозначность, паронимазия, оксюмороны, контаминация и другие.

В то же самое время А.Платонов был убеждён, что словесную игру нельзя превращать в самоцель. Откровенно манифестируя этот принцип, он развивал такие модернистские признаки, которые, по его признанию, должны были не столько удивлять и поражать оппонентов, сколько «зацепить» «веществом существования». Так рождается принципиально новое литературно-философское понятие, тесно связанное со всей стилевой системой писателя и к раскрытию которого мы приступили в следующем разделе работы.

Что же, прежде всего, понимает творец данного неологизма в тематическом и стилистическом отношениях? Платоновское «вещество существования» невозможно правильно трактовать и оценивать, если не принимать во внимание своеобразие художественного мира, который, как правило, населён людьми с нестандартным поведением в пограничных ситуациях. Это особый микромир, опирающийся на конкретный философский фундамент. На нём и базируется интересующее нас понятие, проекция которого осуществлена на литературных героев. Сущность «вещества существования» состоит в том, что в процессе эволюции человек собственными руками одухотворяет мир, превращая материальные ценности в духовные.

Было оговорено, что такой подход вопреки более глубокому внутреннему содержанию не вполне корректно считать подлинным открытием в литературе, философии или эстетике. Но привлекает не придуманный писателем термин, а то, что за ним скрывается в «невидимой части айсберга». Ведь это не сугубо научный термин, а художественное понятие с философским подтекстом. Поэтому в реальности под «веществом существования» автор имел в виду активное противодействие сил, когда духовное на определенной стадии, из ростка развиваясь в крепкую корневую систему, вновь вырабатывает основы своей предыдущей ступени (по А.П.Платонову, материальное тело). Обратный процесс трансформации, но уже на более высоком уровне, писатель именует выработкой «веществом существования». Однако этот (акмеологический) уровень, согласно авторской философии, надобно выделять среди массы других понятий, являющихся звеньями цепи на грани перехода из материального мира в духовный.

Показательно, что А. Платонов, приложивший много усилий для сугубо теоретического обоснования введенной им формулы, не оставляет её без практического применения. Апробация, как мы доказываем в диссертации, осуществляется на стилистическом уровне, который, впрочем, не заслоняет собой переносного значения больших текстовых отрезков.

Например, герой романа «Котлован» признавался: «У меня без истины тело слабнет, я трудом кормиться не могу...». Жизнь заставляет размышлять его не только о «личном плане», то есть заботиться о собственной судьбе, но и о «плане общей жизни». Последнее есть выработка для рабочего человека «подобия счастья».

Это не просто заявка на новую проблематику в первой половине XX века в русской литературе, но нечто большее. А именно: отражение психологии того литературного прообраза рабочего, у которого тело без истины слабнет, и он начинает всерьёз задумываться о плане не только личной, но и общественной жизни. А если, по Платонову, отказаться от такого жизненного сценария и не переживать вещества существования, тогда и ценная мысль человеческая никогда не родится.

Это философское положение обстоятельно рассмотрено в первой главе исследования. Кроме того, в качестве поиска лексико-семантических и стилистических аналогий, приведено подходящее,

на наш взгляд, оригинальное сопоставление К.М.Абдуллаевым ветвей и кроны деревьев. В своём труде «Тайный «Деде Коркуд» он по этому поводу пишет: «Как различия, так и тождества, наблюдаемые в разных сказаниях и проявляющиеся в плане выражения, в большинстве случаев ведут к одной и той же точке в плане содержания. Это говорит о том, что из одного зародыша, из одного зерна плана содержания могут вырастать самые разные мотивы и ситуации плана выражения. Поэтому план содержания больше напоминает корни, а план выражения – крону и ветки дерева. Мы видим крону, отдельные ветви и, исходя из увиденного, начинаем судить о корнях. Эти ветви, а если выразиться по-иному, эти варианты приводят к исходному праварианту (в научной литературе его называют инвариантом). Инвариант – это ценность, рождающая из себя все другие варианты, формирующая их истоки» [1, 18]¹.

Сложная и неординарная философия А.П.Платонова содержит в себе, по нашему мнению, массу стилистических нюансов, крайне трудно поддающихся адекватному переводу. С какими мерками к ним подходить, в какой форме и степени учитывать, чтобы вольность переводчика не явилось опасным полем нивелирования основных платоновских идей? Это является главным объектом исследования в следующем разделе диссертации.

Итак, вторая глава диссертации - **«Проблемы передачи платоновского текста на азербайджанском языке»** целиком и полностью посвящена проблеме художественного перевода. Здесь практически каждое теоретическое положение подтверждается рядом характерологических примеров, в которых подробно выясняются как достоинства, так и недостатки в работе азербайджанских переводчиков.

Глава состоит из двух разделов. В первом параграфе - «Поэтика Андрея Платонова и проблемы её перевода» анализируется большой комплекс идейно-художественных средств, подлежащих переводу на азербайджанский язык. Причём, выясняется, что на примере творчества А.Платонова данная проблема вряд ли будет решена успешно, если переводчик воспроизводит содержание отдельных единиц

¹ Примечание. Нумерация приведена в соответствии с цифровым аппаратом основного текста диссертации.

текста, недостаточно опираясь на их смысловое единство и характер связей между ними. Но речь идёт не о механической передаче суммы «смыслов», из которых, собственно, и состоит содержание высказывания, но именно об интерпретации определяющих их признаков, позволяющих описать типовую ситуацию коммуникативного значения. В таком случае переводчику следует учитывать не только основные авторские идеи, («несущую опору»), но и дополнительную, т.е. «фоновую информацию».

Подтверждая этот факт, мы ссылаемся на мнение некоторых современных азербайджанских учёных-теоретиков (А.Мамедли, И.Магеррамов и других), которые считают, что любой сопутствующий материал также не должен восприниматься переводчиками однозначно. Фоновая информация - это, прежде всего вместилище определённого семиотического диапазона, стоящего за скобками основного текста. Поэтому мы взяли на себя смелость дать некоторые рекомендации. Например, с учётом многочисленных тонкостей и «подводных течений» в стилистике прозы Платонова можно предпринять попытку членения языкового содержания на относительно самостоятельные части с тем, чтобы воссоздать общий смысл оригинала. Ведь высказывания в зависимости от выполняемой в тексте функции могут быть ориентированными как на описание, так и на форму. При выполнении первой функции основная задача переводчиков направлена на передачу содержания главной информации. Вторая функция, хотя и передаёт содержание, но всё же более тесным образом связана с лингвистикой. Например, основная языковая информация в процессе перевода может оказаться недостаточно полной. Тогда от переводчика требуются уточнения, однако, не разрушающие основного смысла высказывания. Вместе с тем многообразие текста в рамках указанных двух функций (или типов) может подразделяться и на подвиды.

С другой стороны, было указано на то, что при анализе дополнительной информации, оставшейся, как мы уже сказали, за скобками, теоретики перевода нередко в дискурс вводят такое понятие, как «понимание», или «распознавание». Для переводчика прозы А.П.Платонова оно может оказаться крайне важным. Распознавание не является константным и стандартизированным, а предполагает вышеуказанный семиотический диапазон, прямо и непосредственно связанный с употреблением лексических метафор, метаморфоз,

метонимии, сравнений или сравнительных оборотов, т.е. с огромным комплексом идейно-выразительных средств языка, который составляет основу произведений А.П.Платонова. Для переводчиков это важно ещё и по той причине, что всевозможные тропы несут на себе также информацию культурологического характера. Но круг культурных познаний у читателей, понятно, разный; следовательно, от умелого перевода зависит правильное, либо искажённое восприятие платоновской прозы.

Или при переводе отдельных стилистических фигур ставится задача отыскать наиболее точное соответствие, имеющее почти ту же художественную и эстетическую функции. Переводчик должен правильно определиться не столько с буквенным аналогом в азербайджанском языке, сколько выбрать слово или выражение, эквивалентное по своему эстетическому воздействию. Нельзя забывать также и о характере эпохи, в которой создавалось то или иное сочинение А.П.Платонова. Воздействие могло быть разнонаправленным. В одном случае - искажённо воспринимаемым читателем-современником и, напротив, зеркальное - последующим поколением аудитории, которое данный эстетический феномен уже пережило. В силу того, что переводчик волен без ограничений пользоваться всем богатством родного языка, то он, как видится, имеет моральное право изыскивать имеющиеся в его распоряжении слова и выражения, только азербайджанскому языку и свойственные.

В предыдущей главе исследования было обращено внимание на приём «многоголосия», или «полифонизма» в прозе А.П.Платонова. Но рассмотрен он был исключительно с теоретических позиций. Во второй главе работы этот приём симптоматично включён в один из важных составляющих компонентов коммуникативного процесса в целом, а его звенья помогают лингвистам вскрыть разницу между оригинальным и переводным текстом. В исходной модели эти звенья зафиксированы в такой последовательности: «Автор – Текст – Читатель». Но современная практика художественного перевода внесла коррективы в этот процесс, трансформировав его в следующем виде: «Автор – Текст – Читатель; Переводчик – Текст – Читатель».

Что мы получаем в результате такой модификации? Во-первых, расширяя цепочку звеньев в теоретическом ключе, мы предоставляем заметно большие возможности для вариаций новых

слов и выражений в азербайджанском языке. Во-вторых, переводчик в коммуникативном процессе может занимать места принимающей и передающей сторон одновременно. Учтено и разъяснено в исследовании, что есть определённый риск произвольного «растворения» переводчика в одном из звеньев расширившейся цепочки. Но вместе с тем переводчик имеет возможность занимать в тексте и доминирующую позицию. Заметим, что в ряде теоретических работ по сравнительно-сопоставительному анализу оригинала и перевода чаще всего пишут о сохранности или потере неразрывного единства содержания и формы. Позиция же самого переводчика меньше привлекает лингвистов и филологов. Происходит естественный разрыв между переводным текстом и переводческой позицией, который в принципе недопустим. Именно их различие в конечном итоге приводит к тому результату, который является наиболее ярким показателем трансформации одного и того же текста оригинала. Одним словом, от восприятия текста оригинала переводчиком зависит его «конечный продукт». Значит, воздействие на переводчика текста оригинала играет немаловажную роль в воссоздании переводного текста.

Переводчик, в отличие от автора, имеет перед собой не реальную, а уже отражённую автором художественную действительность. И переводчик в таком случае выступает как индивидуальное лицо, от восприятия которого зависит полноценность или ущербность воздействия на читателя переводного текста. В исследовании особо оговорена мысль, что для азербайджанского переводчика произведений А.П.Платонова необходимо изначально верно «прочитывать» весь текст оригинала ввиду его сложности, стилистической многоплановости и даже непредсказуемости.

Во втором параграфе - «К опыту перевода рассказов А.Платонова на азербайджанский язык» для критического анализа отобраны четыре, наиболее показательные в аспекте перевода рассказы. На примере отдельных сочинений «малого жанра», на наш взгляд, оказалось приемлемым и целесообразным показать не только достоинства переводов, но также их серьёзные недостатки. Последнее свидетельствует о том, что перед азербайджанскими переводчиками стоят нелёгкие задачи.

В ходе рассмотрения элементов переводческого мастерства непременно учитывалось, что в процессе перевода произведений

А.П.Платонова со всеми сопутствующими трудностями, о которых говорилось в настоящей диссертации выше, необходимо профессионально разграничить семантику лингвистического и культурологического характера. К тому же большая часть трудно переводимых лексических и фразеологических единиц языка несёт на себе ещё информацию и этнокультурного характера.

Как было выяснено, этим правилам отвечают нижеследующие рассказы: «Никита» (в переводе А.Салахзаде и Н.Сафарова); «Свет жизни», «Уля» (А.Салахзаде); «Железная старуха» (Н.Сафаров).

В основном тексте диссертации перевод каждого из названных рассказов анализируется самостоятельно. Они отражают вполне самодостаточный мир А.П.Платонова, и потому оценка перевода дана в индивидуальном порядке. Но в целях унификации основных переводческих промахов и лаконичных обобщений нет острой необходимости подробно представлять каждую работу в отдельности. Достаточно отметить, что отобранные нами переводы в целом производят неплохое впечатление. Если учитывать тот непреложный факт, что некоторое репрезентативное количество сочинений Платонова в «малом жанре» призвано ознакомить азербайджано-язычного читателя не только с проблематикой, но и стилистическими особенностями, то главная задача указанных переводчиков объективно выполнена. Важнее, разумеется, проследить за рядом тех ошибок, которые, по нашему мнению, подлежат обязательному и решительному исправлению в последующих азербайджанских переводах. Подчёркнуто, что главные несоответствия перевода оригиналу обнаруживают себя в основном в двух направлениях. С одной стороны, они затрагивают единицы различных уровней кодовой системы оригинала, с другой, пространство русской культуры, не обоснованной на должном уровне.

Прежде всего, мы пришли к заключению, что перед изданием сборника рассказов А.П.Платонова на азербайджанском языке есть острая необходимость предпослать ему предварительный комментарий. Некоторая подготовительная информация способна подготовить массовую читательскую аудиторию к изначально правильному восприятию платоновского текста. Так, по следам проанализированных в диссертации рассказов становится очевидным, что почти все события, описываемые автором, нужно воспринимать в кривом зеркале, то есть иллюзорно. Вместо действительности здесь

повсеместно царит атмосфера таинственности и ирреальности, и этот фактор нельзя сбрасывать со счетов в ходе перевода.

Например, в подлиннике рассказа «Никита» ... *отца в семействе не было; отец давно ушел на главную работу – на войну, и не вернулся оттуда* надо чётко разграничить главную работу, как профессию и честь защиты родины. В платоновском тексте информация строится на повторе, т.е. мать каждое утро уходила на работу, а отец ушел на главную работу. В переводе А.Салахзаде и Н.Сафарова это неправомерно снято. В переводе нет указания на то, что мать уходила на работу, потому и то не следовало говорить о том, что отец ушёл на более важную работу. Перевод ущербный; есть сравнение, но нет объекта сравнения.

Точно также неверно трактуется первоначальный абзац рассказа А.Платонова «Свет жизни». Восприятие мира дано сквозь призму детского сознания, точнее, десятилетнего героя Акима, и оно характеризуется полярными фразами: «томительно» – «счастливое чувство». Зачин такой ретроспективной формы нужен автору для того, чтобы в дальнейшем полярные чувства перевести в однопонятийные ощущения взрослого человека. Однако этот «переходный мост» в азербайджанском переводе не выявлен, и соответствующая смена семантических позиций, столь важных для установления границы впечатлений людей разных возрастов, элементарно выпала из поля зрения переводчика.

В свете указанного отметим, что неверно растолкован и зачин рассказа А.П.Платонова «Железная старуха» Н.Сафаровым. Это, на наш взгляд, тот показательный случай, когда простое намеренно и необоснованно превращается в усложнения, абсолютно не соответствующие духу подлинника. Кто ясно мыслит - ясно излагает. Эта аксиома была словно забыта переводчиком.

Вызывают некоторые нарекания перевод отдельных предложений и даже синтаксических периодов рассказа Платонова «Уля». Проанализирован спектр характерных переводческих ошибок – от невнимательности и недопонимания нюансов до буквализма и искажения. В чём это проявилось? В частности, уже не в зачине, как в двух предыдущих случаях, но в неглубоком проникновении в философию автора.

Так, суть платоновского рассказа заключается в том, что в глубине глаз его героини - девочки по имени Уля, люди могли

увидеть правду о себе. Сама же девочка видела все в искаженном виде – хорошее как плохое и наоборот. Поцелуй матери исцелил её, «однако в глубине Улиных глаз с этого времени ничего не стало видно: тайный образ правды в них исчез».

Подробный анализ перевода, представленный в заключительном разделе основного текста диссертации, показал, что А.Салахзаде, уделяя пристальное внимание зачину и финалу произведений А.П.Платонова, явно упустил из виду базовые формулировки, на чём, собственно, и строится весь сюжет рассказа «Уля». Так, неточно переведено словосочетание «совестливая боль»; автор имел в виду мучительное страдание, написанное на лице ребенка, а в переводе возникло ощущение вычурности и бравурности.

Но, справедливости ради, нужно признать, что ряд опорных для самого А.П.Платонова слов и выражений названные азербайджанские переводчики в целом переводили верно. Правда, замечено, что они чаще использовали другие, т.е. синонимичные лексические средства, слегка отходили от текста, но суть платоновской стилистической манеры письма всё же ухватывали точно.

В заключение сделаны выводы и обобщения, вытекающие из проведённого исследования.

Тематика диссертации отражена в следующих публикациях автора:

1. К вопросу о видах перевода. // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı, 2004, c. 71-74

2. Текст повести А.Платонова «Котлован» в аспекте пространственно-временного рассмотрения // Tağıyev oxuları. Bakı, 2004, c.310-313

3. Лингво-культурологические несоответствия в переводе рассказа А.Платонова «Никита» на азербайджанский язык // Elm və səmiiyyət. Bakı, 2005, c.3-10

4. Особенности художественно-философской концепции А.Платонова. // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Gənc Araşdırıcıların Ümummilli Lider Heydər Əliyevin xatirəsinə həsr olunan Respublika Elmi Konfransının materialları. Bakı, 9 dekabr 2005, c. 74-77

5. К художественно-философским взглядам А.Платонова // Humanitar və ictimai elmlərin aktual problemləri. Bakı, 2005, c. 63-64

6. Некоторые особенности перевода поэтики текста (на материале произведений А.Платонова). // Dil və ədəbiyyat. Beynəlxalq elmi – nəzəri jurnal. Bakı, 2008, с.134-136

7. Перевод минимальной единицы художественного текста на азербайджанский язык (на материале рассказа Андрея Платонова «Уля») // Русский язык и литература в Азербайджане. Научно-методический и общественный журнал, №3 (577), Баку, 2009, с. 57-60

8. К восприятию и переводу произведений А.Платонова на азербайджанский язык (постановка проблемы). // Вестник МГГУ им. М.А.Шолохова. Филологические науки. Москва, 2010, с. 5-10

9. Проблемы передачи стиля автора при переводе (на материале творчества А.Платонова). // Filoogiya məsələləri. Bakı, 2013, с. 10-15

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

SEVİNC ƏLİMÖVSÜM QIZI ABUŞOVA

**A.PLATONOVUN ƏSƏRLƏRİNİN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ
TƏRCÜMƏ PROBLEMLƏRİ**

5718.01 – Dünya ədəbiyyatı (rus ədəbiyyatı)

5716.01 – Azərbaycan ədəbiyyatı

**Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim
edilmiş dissertasiyanın**

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2013

**Dissertasiya işi Bakı Slavyan Universitetinin Tərcümə nəzəriyyəsi və
praktikası kafedrasında yerinə yetirilmişdir**

Elmi rəhbər:

filologiya üzrə elmlər doktoru,
professor **R.M.Novruzov**

Rəsmi opponentlər:

filologiya üzrə elmlər doktoru,
professor **F.Ç.Rzayev**

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent **L.M.İmaməliyeva**

Aparıcı müəssisə:

AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun
“Xarici ölkələr ədəbiyyatı və ədəbi əlaqələr
şöbəsi”

Müdafiə “_25_”_12_ 2013-cü il tarixdə saat _____ Bakı Slavyan
Universiteti nəzdində filologiya üzrə doktorluq və fəlsəfə doktoru elmi
dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyaların müdafiəsini
keçirən D.02.071 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ.1014, Bakı şəhəri, S.Rüstəm küçəsi, 25.

Dissertasiya ilə Bakı Slavyan Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq
mümkündür.

Avtoreferat “_____” _____ 2013-cü ildə göndərilmişdir.

Dissertasiya Şurasının
elmi katibi:

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent **N.R.Muqimova**

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. A.P.Platonovun yaradıcılığı onun əksər xələfləri və müasirlərinin yaradıcılığından əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Bu, açıq-aydın təsbit olunmuş adəti estetik dəyərlərə və əənənəvi çərçivələrə sığmır. Onun nəsrinin fərqli cəhətlərindən birinə sintaktik konstruksiyaların orijinallığında ifadə olunan dil xüsusiyyətlərini aid etmək lazımdır. Buna görə də gözlənilməz fakt və hadisələrə başlıca əhəmiyyət verilən nitq modellərinin mürəkkəbliyindən deyim prosesinin özünün tərcüməsi çətinləşmişdir. Kəlamların dinamikası o qədər qeyri-adidir ki, bütövlükdə cümlə kələ-kötür görünür. Çox vaxt bütün dil məkanında standartlaşdırılmış qrammatika nöqteyi-nəzərindən yetərinə işlənilməmiş qeyri-adi ifadələr üstünlük təşkil edir. Müəllifin sintaksisində bunlar subyektiv dil dünyagörümü çərçivəsində düzülmüşdür. Məhz bu da son nəticədə A.P.Platonovun bədii əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsində təbii çətinliklər yaradır. Tərcüməçilər çox böyük çətinliklərlə üzləşirlər. Onların aradan qaldırılması, yaxud müəyyən qədər düzəldilməsi tədqiqatın aktuallığını müəyyənləşdirmişdir.

A.P.Platonovun stilistikası immanent səciyyə daşımır, lakin filoloqları simptomatik olaraq onun nəsrinin əsasını təşkil edən çoxlu sayda sintaktik fiqurların uzunmüddətli və son dərəcə dəqiq, dürüst təhlilinə istiqamətləndirir. Həm də nəzərə almaq lazımdır ki, işin mahiyyəti heç də Azərbaycanda istedadlı, qabiliyyətli tərcüməçilərin olmamasında deyil, məhz əcnəbi oxucular tərəfindən çox böyük çətinliklə və mümkün ehtimallarla düzgün qavranılan, dərk edilən həmin stilistik konstruksiyaların mövcudluğundan ibarətdir. Lakin yazıçının üslub sistemi mürəkkəbləşdikcə, tərcüməçilərin vəzifələri də bir o qədər faydalı, səmərəli və dəyərli görünür.

Yuxarıda qeyd olunanlar seçilmiş tədqiqat mövzusunun aktuallığına dəlalət edir.

Tədqiqatın predmeti. Tədqiqatın predmetini A.Platonovun erkən və yetkin yaradıcılıq dövrlərindəki nəsr əsərlərinin üslub xüsusiyyətləri təşkil edir. Bu əsərlərin üslub xüsusiyyətlərinə Azərbaycan dilinə tərcüməsi baxımından yanaşılmışdır. Bir tərəfdən, qeyri-adi üslub nümunəsi kimi elmi əhəmiyyət kəsb edən mətnlər, digər tərəfdən isə Azərbaycan dilinə tərcümə üçün formant, yalnız sinkretik sırf lingvistik təyinatlı vacib informasiya daşımır, həm də oxucuların müasir nəslinə mənəvi-estetik təsirin bəzi elementlərini göstərir. Qeyd olunur ki, Platonov nəsrinin

üslubu məzmun komponentləri üzərində üstünlük təşkil edən dilin formal sistemi elementlərindən ibarət olmaqla yanaşı, bədii məqsəd və vəzifələrin həyata keçirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tədqiqatın gedişində məhz bu elementlərin mətnə təkrar olunmaz kolorit verdiyini müfəssəl sübut etməyə cəhd göstərilmişdir. Belə kolorit tərcümə olunan dildə oxşarlıqların (analoqların) axtarılmasını tələb edirdi. Oxşarlığın bu forması ifadənin dil funksiyasına uyğun gəlir. O, bizə bu elementin azərbaycandilli oxucuların mətni düzgün qavramasına bilavasitə təsir göstərməsi baxımından vacibdir. Bu isə savadlı, mükəmməl və düzgün tərcümə deməkdir.

Tədqiqatın obyektı. Tədqiqatın obyektı Andrey Platonovun müxtəlif illərdə yazdığı bədii və publisistik əsərlərinin mətnləri və onun əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümələridir.

Mövzunun öyrənilmə səviyyəsi. A.P.Platonovun yaradıcılığı tənqidi-monoqrafik ədəbiyyatda artıq xüsusi tədqiqat mövzusu olmuşdur. Bu baxımdan V.Vasilyev, O.Kuzmenko, N.Poltavseva və başqalarının iri həcmli əsərlərini göstərmək olar. V.Lebedev, Y.Makunin, V.Çuqunova, V.Şklovski, D.Ortenberq, E.Podarevski, A.Bobrovskaya və başqalarının çoxlu sayda jurnal məqalələri də mövcuddur. Lakin Azərbaycan filologiyası elmində indiyə qədər bilavasitə A.Platonovun bir sıra bədii əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsinə həsr olunmuş tədqiqatlar aparılmamışdır.

Bundan əlavə, tənqidi-monoqrafik ədəbiyyatda praktiki olaraq A.Platonovun əsərlərinin Avropa dillərinə tərcüməsinə həsr olunmuş iri həcmli tədqiqatlar yerinə yetirilməmişdir.

Bu, seçilmiş mövzunun yetərinə tədqiq olunmamasına dəlalət edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın əsas məqsədi A.Platonov fenomeninin görkəmli ədib-üslubçu kimi şərh olunmasından,

onun əsərlərinin Azərbaycan dilində verilməsinin başlıca yolları, formaları, vasitə və üsullarının müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir. Qarşıya qoyulan məqsəddən həllini tələb edən aşağıdakı vəzifələr irəli gəlir:

- “mövcudluq maddəsi” rəmzinin ontoloji əsasını, yazıçının əsərlərinin strukturunda onun həyata keçirilməsini və poetik dilin hüdudlarında strukturallaşmasını linqvistik təhlilə cəlb etmək;

- A.Platonovun bir sıra bədii əsərlərində komik və faciəvinin qarşılıqlı əlaqəsini əsaslandırmaq;

- tərcümə prosesində iki cür əks olunan seçilmiş əsərlərin məna tutumunu göstərmək: bir tərəfdən, realistik tipləşdirmənin səciyyəvi təza-

hürləri müşahidə olunur; digər tərəfdən, alleqorik məcazın imkanlarını üzə çıxarmaq imkanı var;

- A.Platonovun əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsinin hansı əsas stilistik qatdan və xüsusiləşmiş signifikator-sözlərin, yaxud söz-surətlərin rolunun nədən ibarət olduğunu müəyyənləşdirmək;

- tərcümə prosesində A.Platonovun əsərlərindəki ədəbiyyatşünaslıq, linqvistik və kulturoloji səciyyəli sözlərin semantikasını dürüst müəyyən etmək;

- A.Platonovun əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi prosesindəki tipik səhvləri, yaxud çatışmazlıqları göstərmək, eyni zamanda tərcümə edilən dilin bütün ehtiyat imkanları ilə formalaşan transformasiya hadisəsinin effektivliyini və məqsədəmüvafiqliyini müəyyənləşdirmək.

Tədqiqatın metodologiyası. Qarşıya qoyulan vəzifələrin həlli kompleks tədqiqat üsullarının tətbiqi vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Bunların əsasını müqayisəli-tipoloji üsul, kontrastiv, kontekstual-semantik, transformasiya və statistik təhlil üsulları ilə əlaqələndirilən oppozision (müxalif) üsul təşkil etmişdir. A.Platonovun rus və Azərbaycan dillərindəki bədii əsərlərinin leksik cəhətlərinə baxıldıqda həmçinin leksik-semantik qrupun ayrı-ayrı elementlərinin dil statusunun müəyyənləşdirilməsinə əsaslanan təsviri-linqvistik üsuldən də istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Bizi maraqlandıran problemə aid mövcud monoqrafik ədəbiyyatda A.P.Platonovun yaradıcılıq irsinin öyrənilməsinin vacibliyinə dair başlıca ədəbi-estetik və tarixi meyarlar yanlış müəyyənləşdirilmişdir. Buna görə də stilistik qatların differensiasiyası prinsipi eyni zamanda onların unifikasiyası ilə şərtlənir.

Belə ki, bizim ayrı-ayrılıqda baxdığımız hər bir problem müvafiq üslub axını yaradır. Eyni zamanda bir sıra yeni kompozisiya priyomları, yaxud yollarının tətbiqi də əsaslandırılmışdır.

A.Platonovun yaradıcılığında bütün rus ədəbiyyatı üçün yeni olan vahid cümlə məkanında düşünmə qabiliyyəti aşkarlanır. Belə bir yanaşma ilə əlaqədar müəyyən edilmiş və bir sıra nümunələrlə sübut olunmuşdur ki, azərbaycanlı tərcüməçilərin yalnız sözün stilistik xarakteristikasını deyil, həm də onun registrini, yəni mütəxəssisin müvafiq dil vasitəsinin seçilməsində əsaslandığı müəyyən şərtləri dəyişdirmək imkanları olmuşdur. Qeyd olunanlara müvafiq olaraq dissertasiyada A.P.Platonovun əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi prosesində lazımi dil vasitələrinin seçilmə sistemi əsas formaların novator unifikasiyası şəklində təqdim edilmişdir. Sonuncu tərcüməçilərə müəllif mətnlərinin Azərbaycan dilinə

tərcüməsi prosesində əsas ideyaların bölünməzliyinin novator yolları və formalarından istifadə etməyə imkan yaradır.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti onun başlıca müddəaları və nəticələrinin bizim A.P.Platonovun yaradıcılığı haqqında təsəvvürlərimizin zənginləşdirilməsinə kömək etməsindən ibarətdir. Mətnin nəzəri izahı konseptual informasiyanın nitq qatında transformasiyasını nəzərdə tutur. Bu, öz növbəsində, yeniləşdirilmiş informasiya ilə əlaqədar mətni müxtəlif cür şərh etməyə qadirdir. Lakin bu zaman orijinalın saxlanılmış formaları özündə semantik, fonetik və ritmik-stilistik priyomları bir-birilə üzvü surətdə birləşdirir. Bunların nəzərə alınması Azərbaycanca tərcüməşünaslığın inkişafı üçün mühüm nəzəri əhəmiyyət kəsb edir.

Dissertasiyanın praktik əhəmiyyətini onda görürük ki, onun başlıca elmi fərziyyələri, müddəaları, nəticələri və ümumiləşdirmələri ali məktəblərin filologiya fakültələrinin A.P.Platonovun yaradıcılığının öyrənilməsi prosesində, həmçinin XX əsr rus ədəbiyyatı, rus-azərbaycan ədəbi əlaqələri və tərcüməşünaslıq üzrə dərslərlərin və dərs vəsaitlərinin tərtibində uğurla istifadə oluna bilməsindən ibarətdir.

Müdafiəyə aşığıdakı müddəalar çıxarılır:

1. A.Platonovun yaradıcılıq irsinin əhəmiyyəti yalnız ayrı-ayrı nəzəri ustanovkaların bir-birinə təsadüfi uyğunluğunun formal əlamətlərinə görə deyil, hər şeydən əvvəl, həyat reallıqlarına subyektiv yanaşmanın ciddi vəhdətinin qaydaları və normalarına əsasən müəyyənləşdirilir. Diqqət mərkəzində mürəkkəb, qeyri-adi və ziddiyyətli fəlsəfi ideyalar aləmi durur. Bu, A.P.Platonovun “İnsan və təbiət”, “İnsan və cəmiyyət” və digər global problemlərə xüsusi münasibət bəsləməsi ilə bağlıdır.

2. A.Platonovun yaradıcılığının əsasında ayrıca bir şəxsiyyətin insanların yer üzündə ümumi xoşbəxt yaşamasına nail olmaq məqsədilə bir qismət kimi tarixi talelərin təkrarının dəf olunması ideyası durur. Konkret olaraq “Həqiqətin axırına çatmaq istəyəndə, adi insanın fərdi həyatına diqqət yetirmə” məzmununda müəllif tezi həyata keçirilir.

3. A.Platonovun bədii nəsrinin emosionallığı rəvayətin, hər şeydən əvvəl, məndaxili kommunikasiyanın mətnxarici kommunikasiyaya münasibətilə bağlı olan linqvistik priyomlarının intensivləşdirilməsi ilə səciyyələnir. A.Platonovun nəsrinin Azərbaycan dilinə tərcüməsində belə “ikili kommunikasiyanın” nəzərə alınması olduqca vacib şərtidir.

4. Mətnin sintaktik strukturunda son dərəcə mürəkkəb mikroelementlərin çoxluğu A.P.Platonovun bir sıra bədii əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsini çətinləşdirir. Hərfi tərcümə çox vaxt mümkün olmur, yaxud

hətta məntiqsiz, bəzən isə cəfəng alınır. Digər oxşarlıqların axtarışı isə heç də həmişə düzgün və ilkin mənbəyə adekvat olmur. Belə vəziyyətlərdən çıxmağın yolu ayrı-ayrı söz birləşmələrinin, ifadələrin tərcüməçilər tərəfindən öyrənilməsi, bütövlükdə Platonov dövrünün mətnaltı ideologiyası ilə ayrılmaz əlaqədə əlavə olaraq dərk edilməsi, mənimsənilməsidir.

Tədqiqatın aprobasiyası. Dissertasiyanın əsas nəticələri və müdəcəlləri rus ədəbiyyatı və onun tədrisi metodikası, tərcümə nəzəriyyəsi və təcrübəsi kafedralarında müzakirə olunmuş, bəyənilmiş, həmçinin dərc olunmuş məqalələrdə, elmi konfranslardakı məruzə tezislərində əks olunmuşdur.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya işi girişdən, yarımfəsillərə bölünmüş iki fəsildən, nəticə və 179 adda ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. İşin həcmi 130 kompüter səhifəsi təşkil edir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **girişində** mövzunun seçilməsi, onun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın obyektı, predmeti, məqsədi, vəzifələri, fərziyyəsi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, müdafiəyə çıxarılan müddəalar müəyyənləşdirilir.

Dissertasiyanın **“A.P. Platonov nəsrinin üslubi özünəməxsusluğu”** adlanan birinci fəslində əvvəlcə rus yazıçısının həyat və fəaliyyətini ümumi şəkildə işıqlandırmaq məqsədilə qısa tarixi ekskurs aparılmışdır. Xüsusilə qeyd olunmuşdur ki, A. Platonovun bədii talehi, müqəddaratı çox faciəli olmuşdur. Ümumxalq nüfuzu tezliklə qazanılmamış, tənqidçilər isə iki düşərgəyə bölünmüşlər: azlıq təşkil edən qeyri-standart mövzuları, fərdi üslubu müdafiə edənlər və inkar edənlər. Belə ki, dilçilər və ədəbiyyatçılar arasında qızgın diskussiyalar başladı.

Tədqiqat işində tələyüklü məlumatların yığcam işıqlandırılmasının vacibliyi əsaslandırılır. Belə ki, indiki halda bunlar hər şeydən əvvəl bir yazıçı-üslubçu kimi A. P. Platonovun təşəkkülündə az rol oynamamışdır. Novator prozaik üslub onun erkən publisistik dövründə formalaşmağa başlamışdır, müstəsna müəllif mühakiməsi kimi bəzi fəlsəfi ideyaları isə sonralar ədəbi qəhrəmanlara “etibar edilmişdir”. Orijinal tematik səsleşmə və işin bütün gedişatında inkişaf etdirilmişdir.

Qeyd olunanlarla əlaqədar birinci fəsildə əsas diqqət A. P. Platonovun bəzi nəsr əsərlərinin stilistik xüsusiyyətlərinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın birinci fəslində ana xətlə belə bir fikir vurğulanır: A.P.Platonovun bu novator yazı üslubu tərzininin əsasını nə təşkil etmişdir? İlk növbədə qeyd olunur ki, bu, hələ F.Dostoyevskinin dövründən məlum olan çoxsəslilik, yaxud polifonizm bədii-kompozisiya priyomuna riayət etməkdir. A.Platonovun əsərlərində sözlər xüsusi çalar kəsb edir, onlar mürəkkəbləşdirilmiş semantika ilə zənginləşərək potensial mənalarında sanki ikiyə bölünür.

Bu tezisi əsaslandırmaq məqsədilə mətndən bir neçə parça verilmişdir. Məsələn, erkən hekayələrinin birində adi, ilk baxışda diqqətəlayiqliyi ilə seçilməyən təbiət təsviri verilir.

A.P.Platonovun əsərlərindəki bir çox söz və ifadələr mübahisəlidir və əksər hallarda dərinmənalı məcazlarla müşayiət olunur. Eynilə başa düşülsə olmayan kəlamlar nümunə gətirilmiş və təhlil edilmişdir. Müvafiq olaraq Azərbaycan tərcüməçiləri onların məcazi mənasını mütləq nəzərə almalıdırlar. Belə ki, alimlərin mütləq əksəriyyəti birmənalı qəbul və etiraf edir ki, onun bir çox hekayə və povestlərinin adları “danışan adlardır”. Bunlardakı mətnlər Azərbaycan tərcüməçiləri üçün xüsusilə çətindir. İlk növbədə, ona görə ki, mətn söz oyunları, anlaşılmaz, dolaşiq ifadələrlə (rus tənqidçisi A.Zamoşkinin ehtimalına görə, “kələ-kötür”), cürbəcür reminisensiyalar və alluziyalarla doludur. Onun əsərlərində həmçinin cinaslar, paradokslara da çox rast gəlinir. Bunlarda müəllif məqsədyönlü şəkildə tautologiya, çoxmənalılıq, paronomasiya, oksyumoron, kontaminasiya və s. kimi priyomlardan istifadə edir.

Eyni zamanda A.Platonov əmin idi ki, söz oyununu məqsədə çevirmək olmaz. O, bu prinsipi aşkarcasına nümayiş etdirərək, elə modernist əlamətləri inkişaf etdirirdi ki, onlar, yazıçının etirafına görə, opponentləri heyretləndirmək və təəccübləndirmək yox, “mövcudluq maddəsi” ilə “qarmağa ilişdirməli” idi. Beləliklə, prinsipcə yazıçının bütün üslub sistemi ilə bağlı olan yeni ədəbi-fəlsəfi anlayış yaranır.

Bir qayda olaraq oxşar vəziyyətlərdə qeyri-standart davranışa malik insanların məskunlaşdığı bədii aləmin xüsusiyyətini nəzərə almadan Platonovun “mövcudluq maddəsi”ni düzgün şərh etmək və qiymətləndirmək mümkün deyil. Bu konkret fəlsəfi bünövrəyə söykənən xüsusi mikro aləmdir. Bizi maraqlandıran və proyeksiyası ədəbi qəhrəmanlarda həyata keçirilən anlayış da ona əsaslanır. “Mövcudluq maddəsi”nin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, təkamül prosesində insan öz əlləri ilə maddi dəyərləri mənəvi dəyərlərə çevirərək dünyanı canlandırır.

Qabaqcadan qeyd edilmişdir ki, belə yanaşmanı onun dərin daxili məzmununa baxmayaraq ədəbiyyatda, fəlsəfədə yaxud estetikada əsil kəşf hesab etmək bir o qədər də düzgün deyil. Amma cəlb edən yazıçının uydurduğu termin yox, “aysberqin görünməyən hissəsində” gizlənəndir. Axı bu sırf elmi termin yox, fəlsəfi daxili mənə kəsb edən bədii anlayışdır. Ona görə də reallıqda “mövcudluq maddəsi” dedikdə, müəllif qüvvələrin fəal əks təsirini nəzərdə tuturdu. Bu zaman müəyyən mərhələdə ruhi (mənəvi) inkişaf edərək cücərtidən möhkəm kök sisteminə çevrilir və yenidən özünün əvvəlki mərhələsinin bünövrəsini yaradır (A.P.Platonova görə, maddi cisim). Yazıçı transformasiyanın əks prosesini, amma artıq daha yüksək səviyyədə, “mövcudluq maddəsi”nin hasil olması adlandırır. Lakin müəllifin fəlsəfəsinə görə, bu (akmeoloji) səviyyəni digər anlayışlardan ayırmaq lazımdır. Bu anlayışlar maddi aləmdən mənəvi (ruhi) aləmə keçid həddində zəncirin halqalarıdır.

Səciyyəvidir ki, özünün daxil etdiyi formulun nəzəri əsaslandırılmasına xeyli qüvvə sərf edən A.Platonov onun praktiki tətbiqindən əl çəkmir. Dissertasiyada əsaslandırıdığımız kimi, aprobeziya stilistik səviyyədə həyata keçirilir. Lakin bu iri mətn parçalarının məcazi mənalərini pərdələmir.

Məsələn, “Kotlovan romanının qəhrəmanı etiraf edirdi: “Həqiqətsiz mənim bədənəm zəifləyir, mən zəhmətlə yaşaya bilmirəm...”. Həyat onu yalnız “şəxsi planı” haqqında, yəni öz taleyinin qayğısına qalmağa deyil, həm də “ümumi həyatın planı” haqqında düşünməyə məcbur edir. Sonuncu əməkçi insan üçün “xoşbəxtliyə oxşarlığın” yaradılması idi.

Bu, XX əsrin birinci yarısında rus ədəbiyyatında sadəcə yeni problematikanın sifarişi deyil, nə isə daha çox şey deməkdir. Məhz xüsusilə: psixologiyada bədəni həqiqətsiz zəifləyən və yalnız şəxsi yox, həm də ictimai həyat planı haqqında ciddi düşünməyə başlayan əməkçinin, ədəbi nümunənin inikasıdır. Platonovun təbircə isə, belə həyat ssenarisindən imtina etmədən və mövcudluq maddəsinin həyəcanını keçirmədən, insanda heç vaxt dəyərli fikir yarana bilməz.

Bu fəlsəfi müddəə tədqiqatın birinci fəslində müfəssəl nəzərdən keçirilmişdir. Bundan başqa, leksik-semantik və stilistik oxşarlıqların axtarışı qismində, fikrimizcə, K.M.Abdullayevin ağacların budaqları və çətinlərinin orijinal tutuşdurulmasının uyğunluğu göstərilmişdir. O, özünün “Gizli ”Dədə Qorqud” əsərində bu xüsusda yazır: “İfadə planında ayrı-ayrı boylardakı müxtəlifliklər, oxşarlıqlar çox zaman mahiyyət planında eyni nöqtəyə aparır. Bu onu göstərir ki, mahiyyət planındakı bir

rüşeymdən, bir hüceyrədən ifadə planında ən müxtəlif məqamlar doğula bilər. Ona görə də mahiyyət planı daha çox kökə, ifadə planı ağacın qol-budağına bənzədilə bilər. Biz qol-budağı görürük və qol-budaq vasitəsilə də kök barədə mülahizə yürüdürük. Bu qol-budaqlar, başqa cür desək, bu variantlar mahiyyət planındakı anavarianta (elmi ədəbiyyatdakı “invariant” termininin qarşılığı kimi işlədirik) gətirib çıxarır. Anavariant bütün digər variantları özündən doğuran, onların mənşəyini formalaşdıran bir dəyərdir.” [1, 18].

A.P.Platonovun mürəkkəb və qeyri-adi fəlsəfəsi, bizim fikrimizcə, adekvat tərcüməni son dərəcə çətinləşdirən çoxlu sayda stilistik incəliklərə malikdir. Bunlara hansı ölçülərlə yanaşmaq, hansı forma və səviyyələri nəzərə almaq lazımdır ki, tərcüməçinin sərbəstliyi Platonovun əsas ideyalarının tarazlanmasının təhlükəli meydanına çevrilməsin? Bu, dissertasiyanın növbəti fəslinin başlıca tədqiqat obyektidir.

Beləliklə, dissertasiyanın **“Platonov mətninin Azərbaycan dilində verilməsi problemləri”** adlı ikinci fəslə bütövlüklə bədii tərcümə problemlərinə həsr edilmişdir. Fəsildə praktiki olaraq hər bir nəzəri müddəa bir sıra səciyyəvi nümunələrlə əsaslandırılır. Bu nümunələrdə Azərbaycan tərcüməçilərinin işindəki üstünlüklər və çatışmazlıqlar müfəssəl aydınlaşdırılır.

Fəsil iki yarım-fəsildən ibarətdir. “Andrey Platonovun poetikası və onun tərcümə problemləri” adlanan birinci yarım-fəsildə Azərbaycan dilinə tərcümə olunacaq ideya-bədii vasitələrinin böyük kompleksi təhlil edilir. Bununla belə, müəyyən edilir ki, əgər tərcüməçi mətnin ayrı-ayrı vahidlərini canlandırırsa onların məna vəhdətinə və aralarındakı əlaqənin xüsusiyyətinə yetərincə istinad etməsə, A.Platonovun yaradıcılığı nümunəsində bu problem çətin ki, uğurla həll edilsin. Lakin söhbət “mənalara” məcmusunun (əslində ifadənin məzmunu bundan ibarətdir) mexaniki ötürülməsindən deyil, məhz onları müəyyənləşdirən kommunikativ əhəmiyyətli nümunəvi şəraiti təsvir etməyə imkan verən əlamətlərin şərhindən gedir. Belə halda tərcüməçi yalnız başlıca müəllif ideyalarını (“aparıcı dayağı”) yox, həm də əlavə, yəni “fon informasiyasını” da nəzərə almalıdır.

Bu faktı təsdiq edərək biz bəzi müasir Azərbaycan nəzəriyyəçi alimlərin (A.Məmmədli, İ.Məhərrəmov və başqaları) mülahizələrinə istinad edirik. Onlar belə hesab edirlər ki, hər hansı müşayiət edən material da tərcüməçilər tərəfindən birmənalı başa düşülməməlidir. Fon informasiyası, hər şeydən əvvəl, əsas mətnin mötərizələrinin arxasında

duran müəyyən semiotik diapazon anbarıdır. Buna görə də cəsarət edib bəzi tövsiyələr vermək istəyirik. Məsələn, Platonovun nəsrinin stilistikasında çoxsaylı incəlikləri və “sualtı axınları” nəzərə almaqla orijinalın ümumi mənasını yenidən yaratmaq üçün dil məzmununu nisbətən müstəqil hissələrə ayırmağa cəhd etmək olar. Axı, deyimlər mətndə yerinə yetirilən funksiyadan asılı olaraq həm təsvirə, həm də formaya yönəldilmiş ola bilər. Birinci funksiyayı yerinə yetirəndə tərcüməçilərin başlıca vəzifəsi əsas informasiyanın məzmununun verilməsinə yönəlmişdir. Məzmunu ötürməsinə baxmayaraq ikinci funksiya hər halda linqvistika ilə daha sıx bağlıdır. Məsələn, tərcümə prosesində əsas dil informasiyası kifayət qədər tam olmaya bilər. Bu zaman tərcüməçidən dəqiqləşdirmələr tələb olunur, lakin deyim əsas mənaya xələl gətirməməlidir. Bununla belə, göstərilən iki funksiya (yaxud tip) mətnin müxtəlifliyi çərçivəsində yarımteplərə də bölünə bilər.

Digər tərəfdən, o da göstərilmişdi ki, qeyd etdiyimiz kimi, mötərizələrin arxasında qalan əlavə informasiyanın təhlilində tərcümə nəzəriyyəçiləri çox vaxt diskursa “başla düşmə”, yaxud “tanıma” kimi anlayış daxil edirlər. A.P. Platonovun nəsrinin tərcüməçisi üçün bu son dərəcə vacib ola bilər. Tanıma konstant və standartlaşmış deyil, amma yuxarıda göstərilən semiotik diapazonu nəzərdə tutur.

Semiotik diapazon birbaşa və bilavasitə leksik metafora, metamarfoza, metonimiya, müqayisələr, yaxud müqayisəli söz birləşmələrinin, yəni dilin ideya-ifadəli vasitələrinin böyük kompleksi ilə bağlıdır. Bu, A.P. Platonovun əsərlərinin əsasını təşkil edir. Tərcüməçilər üçün bu həm də ona görə vacibdir ki, cürbəcür məcazlar eyni zamanda kulturoloji səciyyəli informasiyanın daşıyıcısıdır. Lakin aydındır ki, oxucuların mədəni bilik dairəsi müxtəlifdir. Buna görə də Platonov nəsrinin düzgün və ya təhrif olunmuş şəkildə dərk edilməsi bacarıqlı tərcümədən asılıdır.

Bəzən ayrı-ayrı stilistik fiqurların tərcüməsində, demək olar ki, eyni bədii və estetik funksiyalara malik olan daha dəqiq müvafiqliyi axtarmaq vəzifəsi qoyulur. Tərcüməçi Azərbaycan dilində hərfi oxşarlığı, yoxsa estetik təsirinə görə ekvivalent söz, yaxud ifadəni daha çox seçməsinə müəyyənləşdirməlidir. Eyni zamanda A.P. Platonovun bu və ya digər əsərinin yarandığı dövrün xüsusiyyətini də yaddan çıxarmaq olmaz. Təsir müxtəlif yönümlü ola bilərdi. Bir halda müasir dövrün oxucusu tərəfindən təhrif olunmuş şəkildə və əksinə, bu estetik fenomeni artıq yaşamış, hiss etmiş sonradan gələn nəsillər tərəfindən isə olduğu kimi başa düşülə və dərk oluna bilər. Tərcüməçi ana dilinin bütün zənginliyindən hədsiz-hüduzsuz

istifadə etməkdə sərbəst olduğundan, göründüyü kimi, o, mənəvi cəhətdən özünün sərəncamındakı yalnız Azərbaycan dilinə xas olan söz və ifadələri axtarmaq hüququna malikdir.

Dissertasiyanın əvvəlki fəslində A.P.Platonovun nəsrində “çoxsəsəlilik”, “polifonizm” yaradan üsul və yollara diqqət yetirilmiş, lakin buna yalnız nəzəri cəhətdən baxılmışdır. İkinci fəslə isə bu üsul simptomatik olaraq bütövlükdə kommunikativ prosesin komponentlərinin vacib tərkib hissələrindən biri kimi daxil edilmişdir; onun hissələri isə dilçilərə orijinala tərcümə olunan mətn arasındakı fərqi aşkara çıxarmağa kömək edir. İlkin modeldə bu hissələr belə ardıcılıqla qeyd olunmuşdur: “Müəllif – Mətn - Oxucu”. Lakin bədii tərcümənin müasir təcrübəsi bu prosesə düzəlişlər etməklə, onu belə transformasiya etmişdir: “Müəllif – Mətn – Oxucu; Tərcüməçi – Mətn – Oxucu”.

Belə modifikasiya nəticəsində nə əldə edirik? Əvvəla, nəzəri yolla zəncirin halqalarını genişləndirməklə Azərbaycan dilində yeni söz və ifadələrin variasiyaları üçün xeyli böyük imkanlar veririk. İkincisi, tərcüməçi kommunikativ prosesdə eyni vaxtda qəbul edən və ötürən tərəflərin yerini tuta bilər. Tədqiqatda nəzərə alınmış və izah olunmuşdur ki, genişləndirilmiş zəncirin həlqələrinin birində tərcüməçinin müəyyən qeyri-ixtiyari “əriməsi, həll olunması” riski var. Amma bununla belə tərcüməçi mətnə hakim mövqe tutmaq imkanına da malikdir. Qeyd edək ki, orijinalın və tərcümənin müqayisəli-tutuşdurma təhlilinə dair bir sıra nəzəri işlərdə məzmun və formanın ayrılmaz vəhdətinin qorunmasından və itirilməsindən daha çox yazırlar. Tərcüməçinin özünün mövqeyi isə dilçiləri və filoloqları az cəlb edir. Tərcümə mətni ilə tərcüməçilik mövqeyi arasında təbii uyğunsuzluq yaranır. Bu, prinsipcə yolverilməzdir. Məhz bunların fərqi son nəticədə eyni orijinal mətnin transformasiyasının ən bariz nümunəsi olmasına gətirib çıxarır. Bir sözlə, “mətnin son məhsulu” tərcüməçi tərəfindən orijinalın dərk olunmasından asılıdır. Deməli, orijinal mətnin tərcüməçisinə təsir tərcümə olunan mətnin yenidən canlandırılmasında əhəmiyyətli rol oynayır.

Tərcüməçi müəllifdən fərqli olaraq real deyil, müəllifin əks etdirdiyi bədii gerçəkliklə qarşılaşır. Bu halda tərcüməçi də fərdi şəxs kimi çıxış edir. Tərcümə olunan mətnin oxucuya dəyərli, yaxud az yararlı təsiri də onun qavrayışından, dərk etməsindən asılıdır. Tədqiqatda xüsusi olaraq belə bir fikir əsaslandırılmışdır ki, A.P.Platonovun əsərlərini Azərbaycan dilinə tərcümə edən əvvəlcə mətnin mürəkkəbliyini, üslub baxımından

çoxplanlı olmasını və hətta qabaqcadan deyilməsinin mümkün olmadığını nəzərə alaraq onu dəfələrlə düzgün oxumalıdır.

“A.Platonovun hekayələrinin Azərbaycan dilinə tərcümə təcrübəsinə dair” adlanan ikinci yarımfəsildə tənqidi təhlil üçün tərcümə nöqteyi-nəzərindən daha səciyyəvi olan dörd hekayə seçilmişdir. Fikrimizcə, ayrı-ayrı “kiçik janrlı” əsərlərin nümunəsində tərcümələrin yalnız üstünlüklərini deyil, həm də onların ciddi nöqsanlarını göstərmək münasib və məqsədəmüvafiq oldu. Sonuncu Azərbaycan tərcüməçiləri qarşısında çətin vəzifələr durduğuna dəlalət edir.

Tərcüməçilik ustalığı elementlərinin nəzərdən keçirilməsində hökmən nəzərə alınmışdır ki, dissertasiyada yuxarıda deyilən bütün müşayiət edən çətinliklərlə yanaşı, A.P.Platonovun əsərlərinin tərcüməsi prosesində linqvistik və kulturoloji səciyyəli semantikanı peşəkarlıqla dürüst müəyyən etmək lazımdır. Bundan əlavə, dilin çətin tərcümə olunan leksik və frazeoloji vahidlərinin böyük hissəsi etnomədəni səciyyəli informasiya daşıyıcısıdır.

Müəyyən edildiyi kimi, bu qaydalara aşağıdakı hekayələr cavab verir: “Nikita” (A.Salahzadə və N.Səfərovun tərcüməsində); “Həyatın nuru” (“Svet jizni”); “Ulya” (A.Salahzadə); “Dəmir qarı” (“Jeleznaya staruxa”) (N.Səfərov).

Dissertasiyanın əsas mətnində adı çəkilən hekayələrin tərcüməsi ayrıca təhlil edilir. Onlar A.P.Platonovun dolğun aləmini tam şəkildə əks etdirdiyinə görə tərcümənin dəyəri fərdi qaydada verilmişdir. Lakin başlıca tərcüməçi xətalrı və yığcam ümumiləşdirmələrin unifikasiyası məqsədilə hər bir işi ayrıca müfəssəl təqdim etməyə ciddi ehtiyac yoxdur. Onu qeyd etmək kifayətdir ki, seçdiyimiz tərcümələr bütövlükdə qənaətbəxş təəssürat oyadır. Əgər bir danılmaz faktı, yəni Platonovun “kiçik janrlı” əsərlərinin təmsil olunan sayının bəzilərinin məqsədinin azərbaycandilli oxucuları yalnız problematika ilə deyil, həm də stilistik xüsusiyyətləri ilə tanış etməkdən ibarət olduğunu nəzərə alsaq, onda göstərilən tərcüməçilərin başlıca vəzifəsi obyektiv yerinə yetirilmişdir. Əlbəttə, ən əhəmiyyətli, fikrimizcə, sonrakı azərbaycan tərcümələrində mütləq və cəsarətlə düzəldiləsi bir sıra səhvləri izləməkdən ibarətdir. Qeyd edilmişdir ki, tərcümənin orijinala başlıca uyğunsuzluğu əsasən iki istiqamətdə özünü büruzə verir. Bir tərəfdən, onlar orijinalın kod sisteminin müxtəlif səviyyələrinin vahidlərinə, digər tərəfdən, lazımi səviyyədə əsaslandırılmayan rus mədəniyyət məkanına toxunur.

Hər şeydən əvvəl, biz nəticəyə gəldik ki, A.P. Platonovun hekayələr məcmuəsinin Azərbaycan dilində nəşrindən əvvəl ona müqəddimə şəklində şərh verməyə kəskin etiyac vardır. Müəyyən hazırlıq məlumatı kütləvi oxucu auditoriyasını əvvəlcədən Platonov mətnini düzgün dərk etməyə hazırlamağa qadirdir. Belə ki, dissertasiyada təhlil edilmiş hekayələrdən aşkar olur ki, müəllif tərəfindən təsvir olunan bütün hadisələri əyri güzgüdə, yəni xülya kimi dərk etmək lazımdır. Gerçəklik əvəzinə burada hər yerdə əsrarəngsizlik və qeyri-reallıq mühiti hökm sürür; bu amili isə tərcümənin gedişində nəzərdən qaçıрмаq olmaz. Məsələn, “Nikita” hekayəsinin əslindəki ... *ailədə ata yox idi; o, çoxdan öz əsas işinə – müharibəyə getmişdi və oradan qayıtmadı* hissədə peşə kimi əsas işi və vətənin müdafiəsi şərəfini dürüst müəyyən etmək lazımdır. Platonovun mətnində informasiya təkrar üzərində qurulur, yəni ana hər səhər işə gedirdi, ata isə öz əsas işinə gedib. A. Salahzadə və N. Səfərovun tərcüməsində bu, yanlış olaraq çıxarılmışdır. Əvvəla, faktiki səhv baş vermişdir: müharibə gündəlik qəhrəmanlıq kimi sırası və adı hadisə ilə dəyişdirilmişdir. İkincisi, cümlə formal səviyyədə deyil, semantik, implinsit ifadə olunmuşdur. Tərcümədə *ana işə gedirdi* gös-tərilmədiyinə görə *ata daha vacib işə getmişdir* demək lazım deyildi. Tərcümə yanlışdır: müqayisə var, amma müqayisənin obyektı yoxdur.

A. Platonovun “Həyatın nuru” (“Svet jizni”) hekayəsinin ilk abzası da həmçinin eyni ilə yanlış şərh olunur. Dünyanın dərk edilməsi uşaq şüurunun, daha dəqiq desək, əsərin on yaşlı qəhrəmanı Akimin nöqtəyindən nəzərdən verilmişdir və bu, tamamilə zidd fikirlərlə səciyyələnir: “yorucudur” – “xoşbəxt hiss”. Belə keçmişə çevrilmiş formanın başlanğıcı müəllifə sonralar əks qütblü hissləri yaşlı insanın birmənalı duyğularına çevirmək üçün lazım idi. Lakin bu “keçid körpüsü” Azərbaycan dilinə tərcümədə aşkara çıxarılmamışdır və müxtəlif yaşlı insanların təəssüratlarının sərhədini müəyyənlədirmək üçün çox vacib olan semantik mövqelərin müvafiq dəyişdirilməsi sadəcə olaraq tərcüməçinin nəzərindən qaçmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, A. Platonovun “Dəmir qarı” (“Железная старуха”) hekayəsinin başlanğıcı da N. Səfərov tərəfindən yanlış şərh edilmişdir. Fikrimizcə, bu, sadənin bilərəkdən və əsassız olaraq orijinalın ruhuna qətiyyənlə uyğun gəlməyən mürəkkəbə çevrildiyini göstərən səciyyəvi haldır. Sanki “Kim aydın düşünsə, aydın şərh edir” aksiomu tərcüməçi tərəfindən unudulmuşdur.

Platonovun “Ulya” hekayəsinin ayrı-ayrı cümlələri və hətta sintaktik dövrəlmələri qınağa səbəb olur. Diqqətsizlikdən başlamış incəliklərin tam mənası ilə lazımınca dərk edilməməsinə və sözün mənasının təhrif olunmasına qədər səciyyəvi tərcüməçilik səhvlərinin spektri təhlil edilmişdir. Məsələn, bu, əvvəlki iki halda olduğu kimi, artıq başlanğıcda deyil, ilk növbədə müəllifin fəlsəfəsinə səthi nüfuz etmədə özünü göstərmişdir.

Belə ki, Platonovun hekayəsinin mahiyyəti insanların əsərin qəhrəmanı Ulya adlı qızın gözlərinin dərinliyində özləri haqqında həqiqəti görə bilməsindən ibarətdir. Qızın özü isə hər şeyi təhrif olunmuş şəkildə: yaxşını pis, pisi isə yaxşı kimi görürdü. Anasının öpüşü onu sağaltdı, “lakin bundan sonra Ulyanın gözlərinin dərinliklərində heç nə görünmədi: həqiqətin sirli surəti qeyb oldu”.

Dissertasiyanın əsas mətninin son fəslində verilmiş tərcümənin müfəssəl təhlili göstərdi ki, A.P.Platonovun əsərlərinin başlanğıcına və finalına xüsusi diqqət yetirən A.Salahzadə əslində “Ulya” hekayəsinin bütün süjetinin əsaslandığı başlıca formulları açıq-aydın gözdən qaçırmışdır. Belə ki, “совестливая боль” söz birləşməsi yanlış tərcümə edilmişdir; müəllif uşağın simasında yazılan üzücü izzəti nəzərdə tutmuşdur, tərcümədə isə təmtəraqlılıq və coşğunluq hissi yaranmışdır.

Lakin həqiqət naminə etiraf etmək lazımdır ki, adları çəkilən Azərbaycan tərcüməçiləri bütövlükdə A.Platonovun özünə xas olan dayaq söz və ifadələrini düzgün tərcümə etmişlər. Hərçənd, qeyd edilir ki, onlar daha çox digər, yəni sinonimik leksik vasitələrdən, istifadə etmiş və mətndən azacıq uzaqlaşmış, lakin hər halda Platonovun yazı üslub tərzinin mahiyyətini dəqiq başa düşmüşlər.

Dissertasiyanın sonunda yerinə yetirilmiş tədqiqatın bilavasitə məzmunundan irəli gələn nəticə və ümumiləşdirmələr verilmişdir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu müəllifin aşağıdakı çap olunmuş əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1.К вопросу о видах перевода. // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Bakı, 2004, c. 71-74

2.Текст повести А.Платонова «Котлован» в аспекте пространственно-временного рассмотрения // Таğıєв oxuları. Bakı, 2004, c.310-313

3.Лингво-культурологические несоответствия в переводе рассказа А.Платонова «Никита» на азербайджанский язык // Elm və cəmiyyət. Bakı, 2005, c.3-10

4. Особенности художественно-философской концепции А.Платонова. // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Gənc Araşdırıcıların Ümummilli Lider Heydər Əliyevin xatirəsinə həsr olunan Respublika Elmi Konfransinin materialları. Bakı, 9 dekabr Bakı, 2005, с. 74-77

5. К художественно-философским взглядам А.Платонова // Humanitar və ictimai elmlərin aktual problemləri, Bakı, 2005, с. 63-64

6. Некоторые особенности перевода поэтики текста (на материале произведений А.Платонова). // Dil və ədəbiyyat. Beynəlxalq elmi – nəzəri jurnal. Bakı. 2008, с.134-136

7. Перевод минимальной единицы художественного текста на азербайджанский язык (на материале рассказа Андрея Платонова «Уля») // Русский язык и литература в Азербайджане. Научно-методический и общественный журнал, №3 (577), Баку, 2009, с. 57-60

8. К восприятию и переводу произведений А.Платонова на азербайджанский язык (постановка проблемы). // Вестник МГГУ им. М.А.Шолохова. Филологические науки. Москва, 2010, с. 5-10

9. Проблемы передачи стиля автора при переводе (на материале творчества А.Платонова). // Filoogiya məsələləri. Bakı, 2013, s. 10-15

The problems of translating A. Platonov's works into Azerbaijani

The research work deals with the distinguishing features of A. Platonov's prose. One of the distinctive features of his prose must be ascribed to specification of the language, expressed in the originality of syntactic constructions. That's why the translation of the utterance process becomes complicated because of difficult language models in which the primary meaning is conveyed by an unexpected fact and event.

The subject of the investigation. The subject of the investigation are the stylistic features of A. Platonov's prose in early and later periods of his creativity which are studied from the point of view of their translation into Azerbaijani.

The object of the investigation. The main objects of investigation are the texts of literary and publicistic works written by Andrew Platonov in different years of his creativity and their translation into Azerbaijani.

The structure of the work. The dissertation consists of an introduction, two chapters which are subdivided into several paragraphs, a conclusion and bibliography composed of 179 nomenclatures. The dissertation consists of 130 printed pages.

Chapter I – **“Stylistic peculiarities of A.P. Platonov's prose”** begins with the brief review of the historical background of the time called forth to cast light on the life and creativity of the Russian writer. Particularly, it was stated that his literary life developed dramatically.

Chapter II – **“Conveyance problems of Platonov's works in Azerbaijani”** is wholly dedicated to literary translation. Almost each theoretical principle is illustrated by a number of characterizing examples, in which not only the strong point, but also drawbacks of the Azerbaijani interpreters are defined in detail.

The chapter consists of two parts: in paragraph I – **“Andrew Platonov's poetry and its translation problems”** a host of conceptual – literary means which are translated into Azerbaijani are analyzed.

In paragraph II – **“To the experience of translating Platonov's stories into Azerbaijani”** for a critical analyses were chosen four underwritten ones: “Nikita” (translated by Salakhzade and N. Safarov); “Light of life”, “Iron crone” (translated by N. Safarov).

We are of the opinion that on the basis of the selected works of “small genre” it is reasonable to show not only the strong but also the weak point of the translation.

In conclusion, generalizations arising from the research have been made.